

ESTERHÁZY PÉTER HARMÓNIAJA ÉS DISZHARMÓNIAJA (II.)

S A V A B A B I C

12.

Nem könnyű eljutni odáig, hogy az ember igazán élvezni tudja Esterházy Péter prózai műveit. Hát még hogy fordítsa is ezt a szilaj, loboncos író, aki nem szereti a szintaxis szokásos szabályait; örökösen játszania kell, és meg akar szökni az „illelmes” és steril mondattól, a bélpoklos stílus átkától. A kiemelkedő alkotókra vonatkozó ismereteket többféleképpen meg lehet sze-rezni, de lényeges, hogyan juthatunk el nagy regényeihez. Ennek egyik útja az irodalmi publicisztika. Noha Esterházynak eddig már két könyve is megjelent nálunk (*Kis magyar pornográfia, Egy nő*), mintha még mindig nem került volna bele a kultúránkba, ezért még mindig gondos előkészítésre van szükség, s a fáradság csak akkor térül meg, ha a könyvei visszhangra, hűséges olvasókra találnak nálunk. Talán éppen most jött el ennek a pillanata. Érdemes meg-próbálni.

Talán előbb a publicisztika kellene, a közvetlenebb megnyilvánulás, azok a szövegek, amelyekben szintén benne van az alkotó Esterházy, de nem takarják el annyira a hősei: ő maga áll a porondon. Aztán ennek az alkotónak a kapcsolata a regény formájában megnyilvánuló fikcióval.

Meg kell próbálkozni. A fordítással is, és a megismertetéssel is, olyan sorrendben, amely megfelel a mi kultúránknak. Esterházy Péter publicisztikai esszészövegeiben világosabban jut kifejezésre a poétikája, ezért megvan az az értékük, hogy utat nyithatnak a nagy művek felé. Fel kell hívnunk a figyelmet két határozott álláspontjára, amelyek közé egész irodalmi munkássága beil-leszthető, és ezeket a nézeteit éppen a publicisztikában fejtette ki.

„Élet és irodalom közül mindig az irodalmat választom, mert azt hiszem, ez az életem. A világ tényei nem az irodalom tényei. De a világ igazsága-i az irodalom igazsága-i” (*Az elefántcsonttoronyból*, 78. oldal).

„De nincs magyar Tízparancsolat” (*Egy kékharisnya följegyzéseiből*, 242. oldal).

13.

Az elmúlt évtizedben megjelent nálunk Esterházy Péter néhány publicisztikai szövege. Magyar lapokból és folyóiratokból fordítottam őket úgy, ahogy olvasás közben rájuk találtam, majd a megjelent könyveiből is válogattam, abban reménykedve, hogy ennek a szokatlan és jelentős írónak előkészítem a fészket nálunk, és erre éppen az ilyen szövegek a legalkalmasabbak. Utána pedig, gondoltam, következhetne a prózája, regényei sora. Ezzel a céllal jelent meg tehát ezeknek a publicisztikai írásoknak egy része a mi lapjainkban és folyóiratainkban, amíg megvolt a közlés lehetősége, amíg az évtized során lassan meg nem szűntek ezek a folyóiratok.

Irodalmi publicisztikája, habár megközelíthetőbb, mégis magán viseli Esterházy minden írói sajátosságát. Némileg kevésbé bonyolult, de minden szövegben ráismerhetünk az íróra.

Az 1988 és 1996 között megjelent öt publicisztikai könyvből olyan irodalmi szövegeket válogattam ki, amelyek hozzánk közelebb állhatnak, és nem igényelnek kiegészítő magyarázatokat; ennek a könyvnek, amelynek évekig tartott a fordítása, akárcsak az olvasás közbeni összegyűjtése, az eredeti címek, vagy a címoldali illusztrációk alapján a *Halacska*, *hatyú*, *elefánt*, *országú* címet adtam, az alcímben pedig, úgy hiszem, az íróhoz közeli *Irodalmi zoopublicisztika* megjelölés állt.

14.

Úgy gondoltam, jó lenne, ha egy beszélgetés által közvetlenül maga Esterházy Péter mutatkozna be a közönségünknek, és így lépne az új területre, a mi kultúránkba. Ezért felkértem egy beszélgetésre. Publicisztikai írásainak kötete után Esterházy regényei lettek volna soron, a *Hrabal könyve*, a *Hahn-Hahn grófnő pillantása* és a legújabb, éppen elkészült regénye.

15.

Miután beléptem a tágas, és mégis meghitt óbudai házba, tétovázok, hová is menjünk, hová ülünk le, s a házigazdám nem győz csodálkozni, mivel úgy tűnik neki, mintha már korábban is jártam volna nála. És máris úgy beszél,

mintha csak tegnap váltunk volna el. Valójában telefonon beszéltünk egymással az előző napokban, amikor megbeszéltük a találkozót. Mivel a befejezés előtt álló regényről érdeklődtem, Esterházy még meg is ígérte, hogy mire eljövök, a regényt már átgépelik, és megkapom tőle a kézirat egyik példányát. Ám nem úgy alakult a dolog. Tudta, hogy a regény elején még javítania kell, mielőtt átgépelésre adja, de amikor nekilátott, nem tudott leállni, mert az egyik beavatkozás további módosításokat követelt, úgyhogy nem tervezett munkával még egyszer át kellett néznie az egészet, ami még néhány napot igényelt. A regény átgépelését csak most fejezték be, de át kell még néznie, hogy nincsenek-e apróbb hibák benne. A kéziratot még senki sem olvasta, tulajdonképpen senki sem tudja, milyen a regény . . .

Abbahagyja a történetet, félrerak valamilyen ágakat az asztalról, hogy jobban láthassuk egymást, és borral kínál; behűtött balatoni rajnai rizlinget választok. És folytatjuk a beszélgetést, amelyet valójában nem is szakítottunk félbe. Esterházy könnyed, beszédes, egészen jókedvű, mint aki elégedett . . .

16.

Térjünk rá az irodalmi publicisztikára. Mióta foglalkozol vele? Ebből a szempontból csak a kilencvenes évek váltak kedvezővé számodra, a korábbiak nem?

A korábbiak nem, hiszen amint te is tudod, illetve természetesen nem tudod, azaz nem biztos, hogy tudod, a cenzúra másrmilyen volt az egyik országban, mint a másokban.

Hát igen, de nem nagyon.

Szóval, másképpen kellett viselkedni Prágában, másképpen Berlinben, és másképpen – Belgrádban. Itt nálunk már a nyolcvanas években lehetett bizonyos fajta publicisztikát írni, de mindig fennállt annak a veszélye, hogy az ember eljut egy pontig, ahonnan nincs tovább. Ez az írás minden fajtájára vonatkozott, így volt a regénnyel is. De a regénynél legitim eljárás volt, hogy ezt átgondold még az elején, és olyan pontról indítsd a mesélést, hogy amit ki akarsz fejezni, végig el is mondhasd. Van ebben sok korlátozás, a saját tehetség korlátozása, gyávaság stb., de van némi politikai korlátozás is. Tehát ha a kétszázötvenedik oldalon elkerülhetetlenül a Ruszki, haza! kifejezéshez jutottam volna el, akkor azt a regényt nem lehetett megírni. És akkor az ember az ilyen művet vagy a fiókjának írja, vagy pedig kicsit tovább megy, hogy találjon egy olyan pontot, ahol az ilyen mondatot hazugság nélkül ki tudja hagyni. Fontos, hogy hazugság nélkül lehessen kihagyni. Ez nem jó szituáció, de ilyen a helyzet, és hozzá kell tenni, hogy az ilyen politikai korlátozás még legkevésbé a regényt érintette. Tehát minél jelentősebb a tehetség korlátozása és a meghunyászkodás, az élethez való viszonyulás szempontjából ez annál

kevésbé érdekes. Ám a publicisztikánál ez nem így van, és én ezt nem akartam. Szóval, nem akartam olyan helyzetbe kerülni, hogy írjak, írjak, írjak, s végül eljussak egy olyan ponthoz, ahonnan gyáván visszakoznál kelljen. Ezt nem akartam, és ezért nem is bocsátkoztam bele, nem írtam. Nyolcvanhétben, nyolcvannyolcban kezdtem bele, és akkor kiderült, hogy van hajlamom és képességem is hozzá. Tehát hogy megírjak két, három, négy ilyen oldalt, tulajdonképpen úgy, ahogy az ember az életet kommentálja. Az értelmiségi olyan, hogy állandóan gondolkodik, mindig kifejez valamit. De kilencvenben meg is volt a nagy kihívás, az akkori tabula rasa, ugye? Nos hát, gondolkodjunk el arról, milyennek is kellene lennie ennek a világnak, amelybe belekerülünk. Ez hihetetlenül naiv elképzelés volt. Rövidesen kiderült, hogy ez nevetséges, de mindenesetre volt két olyan év, amikor rendkívül . . . amikor őszintén lehetett dolgozni, és így maradt később is, hogy ellenőrizni lehet a dolgokat. Hozzá kell fűznöm, hogy az idő múlásával mind kétségtelenebbé vált, hogy szerintem tíz év alatt megváltozott, rendkívül megváltozott az értelmiségiek szerepe, a helyük és a helyzetük is. Most már két éve az *Élet és Irodalom*ba írok, de csak könyvekről. Mert úgy érzem, hogy mindennek nincs olyan nagy jelentősége, fontossága, és nem érdekes. Ki ez, miért kommentál, minnek. Az ilyen cikk csak arról szólna, hogy az ember önmagának, a barátainak, esetleg az olvasóknak bizonygatná, hogy milyen bátor is ő. Szóval, pokolba küldeni a kormányt, hogy megmutassam, milyen bátor vagyok, holott ehhez nem is kell bátorság, mert ez a mi rendszerünk többé-kevésbé normális demokrácia. Hogy itt pokolba kívánd a kormányt, mellesleg szerintem minden kormányt mindig is pokolba kell küldeni, ahhoz most nem kell különösebb merészség. Vannak, akik kifogásolják, amiért nem írok többé publicisztikát, mert azok meglehetősen éles kis cikkek voltak, de nem írok.

Tapasztaltam ezt, amikor sorjában olvastam a könyveidet. A korábbiakból sok írást választottam ki, a későbbiekből viszont mind kevesebbet, mert visszatértél az írókhoz és a könyvekhez, nem maradtál meg az univerzális dolgoknál. Ezt pontosan ki lehet mutatni a könyveidből.

Igen, szerintem is így van.

De megvan a párhuzam, a kettős életmű, egyfelől a prózád, a regényeid, másfelől a publicisztikád. Két sáv, amelyek egymás mellett húzódnak. Az egyik is elegendő lenne egy írónak, te viszont mindkettővel foglalkozol. A kíváncsi olvasó hajlamos ezek összekapcsolására. A regényből nem lehet megtudni, mert az író nem fejezi ki, de a publicisztikában közvetlenebbül megnyilvánulnak a nézetek, hiszen a kifejezés közvetlenebb mind az esszéidben, mind a publicisztikai írása-idban – nem tudom pontosan, hogy mindig esszéről van-e szó – közvetlen vagy. A regényben meghúzódsz az irodalmi hős mögött, aki lehetsz te magad is, de nem

kötelezően; nekem viszont úgy tűnik, hogy az olvasó szereti, ha a regény mellett egy az egyben megtalálja a közvetlen megnyilvánulást is, a fedetlen író.

Igen, igen. Ezeknek az írásoknak a hangneme normális polgári tónus. Tehát a citoyen hangneme, amely többé-kevésbé kifejezi azt, amit gondolsz. Nincs semmi, amit el szeretnék érni, tehát nem vesztegettem meg önmagam, ezért többé-kevésbé függetlenül mondom el azt, amit kifejezek. Nem olyan értelemben függetlenül, hogy erről vagy arról nem úgy vélekedem, mint ahogy a hozzám közel álló párt, de mivel személyesen nem állok közel a pártokhoz, nem fordítok figyelmet az álláspontjaikra. De valóban így történt, a publicisztikám párhuzamosan jött létre, szóval, mint mondtam neked, reggel leültem írni, délután négyig-ötig befejeztem a munkát, és azután írtam ezeket a kis szövegeket. Számomra ez szórakoztató volt. Lám, most fejeztem be a 880 oldalas könyvem, és ennek írása közben is voltak, akik aggódtak, hogy felaprózom magam, mert közben egymás után jelentek meg a publicisztikai köteteim, és hiába magyaráztam nekik, hogy én ezt csak az elvégzett napi penzumom után csinálom, nem nagyon hitték el.

(Az interjúból)

17.

Megegyezés a kiadóval, hogy Esterházy bekerüljön a mi kultúránkba is: legelőször egy publicisztikai kötet, majd a regények, a *Hrabal könyve* és a legújabb, az éppen megjelenés előtt álló *Harmonia caelestis*. A kiadó szerződést akar kötni az író osztrák ügynökével. Tehát le kell fordítani, és be kell vezetni a jelentős író, aki, noha már két műve megjelent nálunk, még mindig ismeretlen itt.

18.

Miután először olvastam a *Hrabal könyve* című regényét (följegyeztem az évet: 1992), annak mélysége és az olvasói élvezet azt súgták nekem, hogy ez az a mű, amelyet le kell fordítani, talán éppen azoknak a műveknek az egyike, amelyekkel Esterháznak be kell kerülnie a mi kultúránkba. Amikor azonban néhány év múltán nekifogtam a fordításnak, kevésbé élveztem, mint az első olvasáskor. Nem csoda, hiszen a fordítónak minden aprósággal befeláldozni kell, és nem élvezheti olyan kötetlenül a regényt, mint az olvasó. Nemcsak arról van szó, hogy nehéz a szöveg (amelyik szöveg nem nehéz, azt nem is érdemes lefordítani, hiszen a műnek valószínűleg mélysége sincs, könnyen elfelejtik), hanem a mélységről is, és még valamiről.

Más dolog, ha gyönyörködsz a féktelen író szokelléseiben, asszociációiban, bravúros megoldásaiban, és megint más, amikor ezeket az ugrásokat és villanásokat racionálisan kell értelmezni, majd egy másik kultúrába átültetni. Az író romboló, gyakran szándékosan halad a megszokott széllal szemben, látzólag hulladékforgácsokat hagy maga után, kerüli a szépen szólást. Mintha nem törődne a szabályossággal, elege lenne belőle: körülöttünk minden összezavarodott, hát csak a nyelv és a mondat legyen szabályos, tiszta és csiszolt?! Stilisztikai abszurdum.

Az írónak joga van ehhez, a saját szakállára dolgozik. Hát a fordító? A megszokott nyelvtől való minden eltérés, a szándékos darabosság, csiszolatlanág, sőt szabálytalanság – az új olvasók ellenkezését váltja ki. Joggal. Ők nem tudják, mi volt az eredetinek a célja. A fordító viszont minél hívebb akar maradni az íróhoz, az eredeti műhöz. A meg nem értés lehetséges. Am kaland nélkül nincs alkotás sem.

Esterházy azon ritka európai írók egyike, aki bátorkodott bevenni a regényébe Istent. Rokonszenvesen, sőt merészen. Az első olvasásból például megmaradt az emlékezetemben a zseniális Bach felülmúlhatatlan dicsérete: őt az Isten kárpótlásul, teremtette, amiért neki magának nincs hallása. Az újabb olvasáskor, a fordítás alkalmával még az ilyen bravúros megoldás is gyanút kelt: vajon csak egyszerű bravúrról van szó?

És így sorakoznak a kételyek. Ezeket csupán az új olvasó szüntetheti meg.

19.

MDB: Láttam a fotókat Magáról meg Hrabalról.

EP: Igen.

MDB: Tovább nem akarja mesélni?

EP: De, persze . . . Finoman szólva eléggé drámai találkozás volt.

MDB: Drámai?

EP: Hát kicsit sok „fönt” meg „lent” volt benne. Ahogy meglátott minket, rögtön gyűlölni kezdett . . . Illetve, várjon csak . . . úgy kezdődött, hogy készen lettem a regénnyel, és gondoltam, hogy ha már bő egy évet kis túlzással Prágával foglalkoztam, legalább utólag megnézem . . . Ez valahogy kitudódott, mert fölhívott Szigeti Dunaszerdahelyről, hogy ők (ő meg Krapka Tibor, aki azokat a jó fotókat csinálta Hrabalról) . . . szóval, hogy hallják ezt, és összehoznák a találkozást, és hogy ellenemre volna-e ez, meg az, hogy ők is jönnek. Egyáltalán nem volt ellenemre, noha nem volt elszánt elhatározásom találkozni Hraballal, csak úgy melleleg, hogy majd betévedek *pont abba* a kocsmába, és megiszunk egy-két sört. Később érkeztek meg, mint gondoltuk, s Hrabal már nem volt abban a kocsmában, melyben a személyi titkárszerűség szerint (akivel Szigetiék

telefonon beszéltek) lennie kellett volna. De hogy másnap Kerskóban . . . Másnap kimegyünk – s tudja, nekem ez csak egy szó meg egy mondatrész, mert olvastam valamit róluk, hogy Kerskó meg Hájenka vendéglő, és beírtam a regényembe, s akkor kiderül, hogy ezek tényleg vannak . . . Hrabal azonban nincs. És ennek lassacskán örültem is, én nem akartam tőle semmi különöst, kicsit üldögélni mellette, ahogy mondtam. Végül is, ahhoz képest, amit ő nekem egy év munkája által jelentett, ahhoz képest az a hús-vér ember nem is sok vizet zavart . . . Meg egy kicsit idegesített is már a szervezés „irodalomtörténeti” buzgalma vagy koordinátái, vagy hogy . . . Vissza, délutáni belváros. És akkor látjuk, hogy éppen az Arany Tigrisbe tart. Nagyon gyors lépésekkel, már-már iszkol, mint egy állatka, otthonosan és ijedten egyszerre. Mi utána. Rövid, őszintétlen várakozás, Hrabal egyedül ül egy asztalnál. Odaléptek hozzá (mi hátul, szerényen, fontosságunk tudatában), két-három hónapja nem találkozhattak már, és ugye szinte munkatársi viszonyban voltak, de Hrabal első szava mégsem valamiféle köszönés volt, vagy valami köszönés értékű morgás, hanem egy torz vad kiáltás: „Ide nem lehet leülni! Ez foglalt, ez az asztal!” . . . Erre én kapásból kifordultam a kocsmából. Minek. Zavarja őt minden, én nem fogom külön. Meg meg is sértődtem. A többiek is lassan kotródtak, és mintha az öreg még utánukkiáltott volna, hogy őt után a Medvékben van . . . Öt-re a Medvékbe. Vagy Két Medvék. Fél óra múlva jön. Leül. Ül. Mi is. Tudja, kevés ilyen kínos negyedórát éltem át életemben. Nagyon rosszul éreztem magam. De hát ez bagatell tétel volt az ő rosszul-érzéséhez képest. Szinte sugárzott belőle a fájdalom, dőlt belőle . . . Egyáltalán nem fogta vissza magát, fel-felnyögött hangosan, vagy sóhajtott, miközben széttárta a karját, akár egy hatalmas madár . . . De nem is volna szabad erről beszélni. És persze a gyűlölet sem nekem szólt személyesen, csak én voltam ott, rám lehetett önteni. Mert egyébként csupán ő maga van, mindig csak ő maga, és láthatóan ebből elege volt. Olykor oldalról rápislogtam. Hagyjuk, nem akarom tovább mondani.

MDB: Már késő.

EP: . . . Hogy . . . Szóval minden pillanatban azt gondoltam, fölállok. Erre aztán igazán nincs szüksége egyikünknek sem. Amikor Szigeti meg akarta mutatni a novellám cseh fordítását, illetve az elejét, az Akarja látni arany Budapestet?, úgy vágta szinte vissza hozzá, mint a szart. „Nincs nálam a szemüvegem”, rikácsolta . . . Nagy csöndek megint. Én néha zsúrfiúsan társaságot leisztolok, hogy minő véletlen, hogy pont ama Madame Birnbaum, ki Los Angeles-i illetőségű, én alig két héttel később ugyanazon asztalnál vacsoráltam, és . . . Rettenetes . . . Közben azért két korsóval megittunk. Benne már előzőleg is volt („hozott sör”), s Prágában tényleg jól lehet sörözni . . . nem is az, hogy nem rúg be az ember, mert hát berúg, de hogy mindez természetes . . . nem fér hozzánk ott, akkor, Prágában, sörkor, nem fér hozzánk

kétség . . . Kotorászott a táskájában, egy újságkivágást mutatott amazoknak, azután egy Kerouac-kötetet. Valahogy a fordításról esett szó. Mondtam valamit a Kafka-mondatról (hogy a fenyegetés a mondat szerkezetben van – ezért reménytelen a fordítás). Akkor először rendesen rám nézett. S attól kezdve valahogy minden mondatom olyan volt, Kerouacról, Schieleről, Bécsről, ami rendben volt, mert vagy állítást tartalmazott az ő számára, vagy pont olyan volt, amit már ismert, már gondolt rá, és pont erre. Szóval, hogy ismerősszerűségek volnánk. És sörök . . . Amikor mondtam neki, hogy egy évig ott volt a fotója az asztalomon, már barátságosan hümmögött . . . Aha, és hogy én most Bécsbe megyek-c. Mert ezt meg ezt néztem meg. És menjek el a Havelkába. Annak még van atmoszférája. Egyáltalán Bécsnek van atmoszférája. És, hogy Susannát is üdvözli. És, hogy ismerem-e a Graf Bobby-vicceket . . . de ezt már Maga jobban tudja, arról a vacsoráról . . . Akkor gondoltam, megmutatom neki azt a három oldalt a regényből, ami csehül van. Egy párbeszéd a Kafka–Milena-levelekből vett cseh zárványokból; mert Milena ugye csehül írt, és amikor Kafka hivatkozott valami kifejezésre, akkor persze a csehét írta. És én ezeket vettem sorba. Elég izgalmas volt, hiszen én se tudtam az íráskor, mi lesz a vége . . . Ja, azt elfelejtettem mondani, hogy a párbeszéd az Úristen és Hrabal között folyik . . . most mondjam, hogy valamelyiküknek meg akartam mutatni? . . . Persze hogy ott volt a szemüvege . . . Ahogy elkezdte olvasni, elég nagy csönd tört Prágára, a legordenárébb dicsérő szavak hagyták el az ajkát. Amikor a végére ért, a fejemre tette a kezét. Körülbelül két centire volt az arca az arcomtól, és ez már így is maradt egész este, csak amikor a söröket ittuk, akkor nem, összesen úgy hetet, nyolcat . . . Ez történt. Kicsit sok volt, de hát így jó. „Nem vagyok depressziós, csak öreg, mozdulatlan. Maga most kimozdított, de majd elmegy. *Gehen Sie schon!*” Vége volt ott nagyon az estének.

MDB: Csak hallgattam, mint egy mesét, hogy sok akadály és megpróbáltatás után az álruhás királyfit hogy ismeri fel végül is az öreg király, aki elfelejtett nevetni, mert olyan egyedül volt . . .

(Esterházy-kalauz. Marianna D. Birnbaum beszélget Esterházy Péterrel. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991)

20.

Hrabal könyve című regényének utolsó oldalain hozta létre Esterházy az Úristen és Hrabal közötti párbeszédet. A különlegessége az, hogy ez a két vitathatatlan teremtő – az egyik az égé és földé, minden látható és láthatatlané, a másik pedig saját irodalmi világáé – cseh nyelven, Hrabal nyelvén beszélget.

És ez érthető is, hiszen az Isten minden nyelvet ismer. A bravúr a kuriozitásban van: az összes cseh szót, kifejezést és mondatot Esterházy Kafkának a Milenához írt leveleiből vette át, méghozzá maradéktalanul (!). Kafka németül írt a barátnőjének, és csak néha használta a nő anyanyelvét. Ezt a levelekben szétszórta, egyébként jelentéktelen kevéske anyagot használta fel Esterházy az Isten és Hrabal közötti összefüggő – de még mennyire egységes! – párbeszéd megszerkesztésére. Itt lehet a legjobban látni, mit jelent, amikor a szerző idegen szöveget használ fel irodalmi céllal. Sokkal egyszerűbb lett volna, ha Esterházy maga megírja a párbeszédet. Ő azonban végbevitte ezt a bonyolult játékot, és nehezebb módon valószínűsította meg ugyanazt, a saját nagy elégedettségére, de az olvasó öröme is, akinek erre fel kell figyelnie. Az eljárás megérdemli az elemzést: hogyan lesz az egyik műből átvett „anyagból” rendkívüli alkotás, egészen más, váratlan tartalommal.

21.

Egy igen ismert magyar író, akinek a műveit világszerte olvassák, nem tétozott, hogy kifejezze mélységes tiszteletét egy másik nagy író, a cseh Bogumil Hrabal iránt. De nem csupán értékítélettel, valamilyen kijelentéssel, esszével vagy tanulmánnyal, hanem – regénnyel! Egy sikeres regényíró a saját világát keresztelte a másik regényíró világával, nem mondva le önmagáról, és nem utánozva az általa nagyra tartott alkotót. Új alkotói remekmű – Esterházy Péter műve, a *Hrabal könyve*.

A különös regény keretében Esterházy felismerhető író maradt, de Hrabal után nyomozva, aki nem valamilyen fikció, hanem általunk is ismert író, nehéz feladatot állított fel magának: Hrabal megközelítését, Hrabalnak a regényírói céllal történő felhasználását. A regény főhősei Hrabal mellett egy író és a felesége (hogy ezek mennyire Esterházy és a felesége – az külön kérdés!), akiket rendkívül foglalkoztatja a regényíró Hrabal személyisége, majd Hrabal teljesen meg is hódítja az író feleségét. Ezek a viszonyok azonban lehetőséget adnak a szerzőnek arra, hogy széttöredezett részecskékként beleépítse a regénybe nem kevesebb mint három család, két nép, két nyelv és két ország történelmét. A terjedelmét tekintve nem nagy regénybe besűrítí szinte az egész huszadi századot, és azt a nagy térséget, amelyet közép-európainak nevezhetünk. A történelmi és társadalmi eseményekkel, művészeti parafrázisokkal kapcsolatos számtalan asszociációt és ugrást talán nem mindig fogja megérteni az olvasó, ám a meseszöveg akkor is megbízható és vonzó marad a számára.

Valahol ezeknek a vonalaknak a kereszteződésében rejlik Esterházy Péter író megfoghatatlan személyisége: bőségesen lehet vitatkozni róla, ezt vagy azt

a vonását, számos ellentmondását kiemelni; némelyeknek egyáltalán nem tetszhet mint író. Ám Esterházy Péter alkotói személyisége sugároz, és arra ösztönzi az olvasót, hogy valamiképpen megismerje a forrást, ahonnan mindez előtör. Akár az életet, őt is hiábavalóan próbálják meghatározni, azaz a definíciók elhibáztak, és semmire sem vezetnek. Mindennek ellenére az a legjobb, ha olvassuk Esterházy Péter műveit.

22.

Esterházy Péter (Budapest, 1950. április 14.). Horoszkópja szerint ez az egyén saját potenciáljainak legnagyobb részét az érzelmei által sugározza, gyakran drámai módon fejezve ki magát. Az emocionális erőhöz erős akarat járul, az egyéni értékek pedig a méltóság princípiumain alapszanak, ami társalgási módján is meglátszik. Ugyanakkor eszméinek kifejezésében arra törekszik, hogy alaposan átgondoltak legyenek, s ebből pontos megfogalmazás következik. Általában véve, lelkének mély rétegeiben jelen van a rend és a jól szervezettség igénylése, habár az érzelmek ereje zavaró és ingerlő tényező is lehet ezeknek a potenciáloknak a megnyilvánulásában.

Hatalmas befogadóképessége van mások megértésére és a velük való együtt-érzésre; ily módon képes arra, hogy az általános társadalmi folyamatokat a különféle emberekkel való társasági érintkezés során értse meg, erős humanitárius érzést fejlesztve ki, ám a teljes objektivitás eléréséhez gyakran el kell távolodnia a saját közvetlen érzelmi részvételétől. A magányos időszakok e személy számára eszközt jelentenek, amelyhez gyakran folyamodik, hogy elfogulatlanul áttekinthesse a személyes érdekű kérdéseket.

A személyes kreativitás kapacitásai elsősorban a szépség, a harmónia és a kiegyensúlyozottság megteremtésének elveihez kötődnek, azaz mindannak a megvalósításához, ami az ilyen célok eléréséhez vezet, mind személyes, mind szociális téren. A haladó, szabadelvű, és ezért szokatlan gondolkodásmódra való törekvése sikeressé teszi mindannak a kutatásában és tanulmányozásában, ami nem mindennapi az eredendő kultúrájában; ide tartoznak az idegen kultúrák, illetve azok a tényezők, amelyek látszólag más milyenné teszik őket: a nyelvek, a filozófiák, a vallások és minden egyéb kérdés, amely az emberi gondolkodás globális jellegű szerkezetének a megértéséhez vezet. Igazi vezetői rátermettsége van, ha az újabb emberi csoportokhoz és szervezetekhez való csatlakozásról van szó; azonban, annak ellenére, hogy képes dominálni, a kapcsolatait csak arra használja fel, hogy újabb eszméket, tanításokat és filozófiákat szívjon magába. Ezáltal kíván támogatást szerezni különös egyéni filozófiájához, amelyet elnagyoltan úgy lehetne meghatározni, mint az erőteljes utópizmusnak és a részben rejtett, de mélyen bevésődött miszticizmusnak a

keverékét. A környezete mentális hullámhosszain való hallgatózással bizonyítékot akar szerezni arra, hogy az ő ideális világa materiális síkon is visszatükröződik, s ez a magyarázata annak is, hogy a materialista filozófiákat az idealistákkal összehasonlítva tanulmányozza; ugyanakkor hajlamos arra, hogy mindig materialista kifejezéseket használjon, amikor közös nézőpontot keres a kölcsönös mentális kapcsolatokban, mégsem titkolva, hogy a materialista megnyilvánulásokat lehetővé tevő szellem megismerése után kutat.

A személyiség különös szerkezete okozatilag olyan tevékenységekhez vezet, amelyek nem mindennapiak az egyszerű környezet szempontjából. Sokan erősen érzelmi, de rendkívül nyugtalan természetű személyt látnak benne; az érzelmi drámaiság és a másik nemmel szembeni szinte durva viszonyulás igen gyakran zavarba ejtő. A gorombaság ellenére a szerelemhez való viszonyulása magasan idealisztikus, misztikus vizekre evez, ám a szív kérdéseiben olyannyira exkluzívan intim, hogy általában megfoghatatlan mások számára. A házasság, a szerelem és a család hagyományos fogalmához provokatívan és gúnyorosan viszonyul.

A háztartást is szokatlanul vezeti, az otthonát baráti találkozók és csoportos összejövetelek színterének tekinti. Számos különös beszélgetésre, valamint értelmi és okkult jellegű tevékenységre kerül ott sor. Az egész élete során jelen levő misztikus és univerzális törekvések elvezetik annak felismeréséhez, hogy az ember a szellemi fejlődés által válik erősebbé a szerelemben és a bölcsességben, megszilárdítva az Akaratát, hogy ezt az üzenetet mindenkinek átadja.

(Marina Talović és Željko Arsenijević, a Jugoszláviai Asztrológiai Szövetség társelnökei)

23.

Megérkezett Esterházy képviselőjének az ajánlata, de a kiadó eláll a publicisztikai írások kötetétől, és csak a *Hrabal könyve* című regényre vonatkozó szerződést fogadja el. Nem érdekli a publicisztika, nem lehet eladni, csak a regényeket keresik. A kérdésekre, hogy mi lesz a kész fordítások kéziratával, egyszerűen azt mondja: találsz te majd másik kiadót. Kártérítés nincs. Mint ahogyan szerződést sem kötnek a fordítóval.

24.

Mondd, hogy vagy? Min dolgozol? Miben szakítottalak félbe? Vannak írók, akik nem szívesen beszélnek az alkotásaikról, arról, amin éppen dolgoznak. Ez nem babona, komolyan, hanem . . .

Hús . . . huszonvalahány? Huszonöt éve már, hogy semmiképpen sem tudnám, vagy alig tudnám neked azt válaszolni, hogy egyáltalán nem szakítottál félbe. Most azért nem szakítottál félbe, mert tegnap véglegesen befejeztem a regényt, és ma nem csinálok semmit sem. De még holnap sem fogok semmit sem csinálni, sőt holnapután sem, és csak utána ülök majd újra az íróasztalomhoz.

Mégis, milyen a szokásod: szeretsz, vagy nem szeretsz beszélni arról, amin éppen dolgozol? Ez egyfajta hiedelem, ami nem babona.

Igen. Azt hiszem, nem szeretek, mert nem tudok beszélni róla. De nyilvánvaló, hogy azért nem tudok, mert nem is kívánok. Nem szeretek arról beszélni, hogy min dolgozom, mert általában nem is tudnám megmondani, mit csinálok, hiszen csak a munka során derül ki pontosan, hogy mi is az, amin dolgozom. És ebben van a nehézség is. Szóval, ez egyfajta irodalmi értelmezés, az írás maga pedig mint valami kutatás. Ez nem szükségszerűen van így, hiszen vannak írók, akik úgy gondolják . . . akik másképpen gondolkodnak. Ők pontosan meg tudják mondani, min dolgoznak, és azt is meg tudják mondani, miről szól majd a könyvük. Sajnos, én nem tudom. Ha valaki megkérdezi, miről szól majd a könyvem, alig van, talán nincs is olyan könyvem, amelyről meg tudnám mondani, hogy miről szól. Igaz, ennek megvan a hátránya is . . . Az emberek ugyanis ezt szeretik . . . ha szépen el tudod nekik mesélni. Megírtam vagy hús könyvet, de szerintem, talán ha kettőről el lehet mondani, hogy miről szól. Meghalt az anya, például. Nem, valóban nehéz.

Van azonban az íróknak egy másik típusa is, amelyik azért nem beszél minderről, mert ha elmondja, az már neki elég, akkor meg sem fogja írni . . .

A magyar irodalomban létezik ilyen kávéházi típus, szóval, amelyik nagyszerűen tud erről mesélni. De ez is egy rendkívül érdekes szakmai kérdés: bizonyos szövegek addig jók, amíg mesélik őket, de . . . itt van például, amit mi most csinálunk. Azaz én most beszélgetek veled, s ez egészen más természetű dolog, mint amikor papírra kerül. A regénynél, és szerintem ez az egyik legnehezebb valami, mindennek a papíron kell lennie. Szóval, ha én most mondom egy mondatot, akkor mutogathatok közben, legyinthetek, mosolyoghatok . . .

És közben borozgatunk . . .

Még isszuk a bort is, és mindez nagyon jó, ám a papíron mindennek egészen másmilyennek kell lennie. És a regénynél is így van, mindennek ott kell lennie a papíron. Vannak, akik ragyogóan tudnak beszélni, és ez ki is elégíti őket, ezzel be is végződik a dolog. Én azonban nem tudok jól beszélni.

(Az interjúból)

KARTAG Nándor fordítása

(Folytatjuk)